

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Τόμ. 1 (1939)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

**Paragaudis-Παραγαύδης
(Παραγώδης)-Παραυγάδιον-Παραγάδι**

Νικόλαος Π. Ανδριώτης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Γραπτή και προφορική παράδοσις τῆς γλώσσης	σελ. 5 - 32
Ν. Π. Ἀνδριώτη <i>Paragaudis</i> - παραγαύδης (παραγώδης) - παραγαύδιον - παραγάδι	» 33 - 39
Σ. Γ. Καψωμένου Ἡ λέξις <i>φρέαρ</i> εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν	» 40 - 72
Δ. Ι. Γεωργακά Ἐτυμολογικαὶ διασαφήσεις	» 73 - 88
Β. Φάβη Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν	» 89 - 142
Ι. Χ. Πούλου Γλωσσικὰ ἐκ Σίφνου	» 142 - 149

Ἐξετυπώθη τῇ 20 Μαρτίου 1940.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μελέτας των οὐχὶ σπανίως παρέχεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς συντάκτας νὰ προβοῦν εἰς εὐρύτερας ἐρεῦνας ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἥτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν γραμματικὴν μορφήν τῶν λέξεων, τὰς σημασιολογικὰς καὶ συντακτικὰς αὐτῶν χρήσεις κτ., καὶ περιλαμβάνουσας ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας της, ἀρχαίαν, μεταγενεστέραν, μεσαιωνικὴν, μεταβυζαντινὴν καὶ νέαν. Αἱ ἐρευναι αὗται εἶναι ἀνάγκη νὰ διατυπωθοῦν εἰς ἰδίας πραγματείας, διότι εἶναι χρησιμώταται καὶ εἰς πάντα μὲν γλωσσοδίφην, πρὸ παντὸς ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ὡς διαφωτίζουσαι πλεῖστα ὅσα ζητήματα τῆς γλώσσης κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν της. Αἱ τοιαῦται διατριβαὶ δημοσιευόμεναι ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1923 εἰς τὸ εἰδικὸν περιοδικὸν *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς* καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεώς του εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνᾶ θὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὸ παρὸν *Λεξικογραφικὸν Δελτίον*, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος.

Πρὸς ἀκριβεστέραν φωνητικὴν παράστασιν τῶν ιδιωματικῶν λέξεων ἐκτὸς τῶν κοινῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου γίνεται χρῆσις καὶ τῶν ἐξῆς ὡς καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ.

ä, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ä.

b Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ β, μβ, π, μπ.

γ, οὐρανικὸν γ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν *i* (=ι, η, υ, ει, οι).

Τοῦτο ὡς καὶ τὰ ἐπόμενα οὐρανικὰ σύμφωνα διατηροῦν τὴν πρὸ τοῦ *i* προφορὰν των καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ.

- g Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ γ, γγ, γκ, κ.
 d Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ δ, νδ, ντ, τ.
 dd ἐκ τοῦ λλ, φθόγγος ἰδιάζων εἰς τὰς διαλέκτους τῆς κάτω Ἰταλίας.
 ζ, παχὺ ζ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν j.
 ρ, οὐρανικὸν κ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, οὐρανικὸν λ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, ὑπερωικὸν λ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ν, ὑπερωικὸν ν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, οὐρανικὸν ν κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ξ, παχὺ ξ ἴσον πρὸς τὸ κθ.
 ο, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ ο ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ö.
 π, δασὺ π τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, ὑπερωικὸν ρ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 σ, παχὺ σ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν ch.
 τ, δασὺ τ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 χ, οὐρανικὸν χ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ψ, παχὺ ψ ἴσον πρὸς τὸ πθ.
 ω, φθόγγος ἴσος πρὸς τὸ ö.

Οἱ φθόγγοι ι, υ καθὼς καὶ τὸ ει, οι, υι προφέρονται κατὰ συνί-
 ζησιν πρὸς τὸν ἐπόμενον φθόγγον. Ὅμοίως ὡς ι προφέρονται καὶ τὸ
 ε καὶ αι, γράφονται ὅμως οὕτως διὰ λόγον ἱστορικόν.

Τὰ ὡς διπλᾶ προφερόμενα σύμφωνα γράφονται ἠραιωμένα μετὰ
 παύλας, οἷον πεθ - θερός, ἀμάκ - κωτος, φανερών - νω, ἄπ - παρος κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἀπριλίου 1939.

Ὁ Διευθυντῆς

ΑΝΘΙΜΟΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΓΑΥΔΙΣ - ΠΑΡΑΓΑΥΔΗΣ (ΠΑΡΑΓΩΔΗΣ)
- ΠΑΡΑΓΑΥΔΙΟΝ - ΠΑΡΑΓΑΔΙ

Εἰς τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» τόμ. 3 σελ. 201 κέξ. ἐδημοσιεύθη πραγματεία τοῦ συναδέλφου κ. Δ. Ι. Γεωργακᾶ περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. *παραγάδι*, τῆς δηλούσης τὸ πανελληνίως γνωστὸν πολυάγκιστρον ἀλιευτικὸν ὄργανον, ὅπου ὁ συγγραφεύς, ἐλέγχων ὀρθῶς ὡς ἀβάσιμον τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ (Ἔτακτα 4, 384) προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἔκ τινος ἀμαρτύρου τύπου **παράγαιον*, ἐπειδὴ δῆθεν τὸ ἀλιευτικὸν τοῦτο ὄργανον ρίπτεται *παρὰ τὴν γῆν*, εἰς τὰ *παράγαια*, προτείνει ἀντ' αὐτῆς νέαν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ὡς ἐξῆς: «*παραγάδι* ἐκλήθη τὸ ἀλιευτικὸν ὄργανον τὸ ἐκ μακροῦς δετηρίας καὶ φέρον κατὰ μῆκος καὶ διαστήματα (δύο ἢ τριῶν μέτρων), *κατὰ παραγωγήν*, ἀγκίστρα, μέχρι 500. Τὸ κύριον γνώρισμα κατὰ ταῦτα τοῦ παραγαδίου εἶναι ἢ κατὰ παραγωγήν ἀφ' ἑνὸς στοίχου παρατάξις ἑκατοντάδων ἀγκίστρων (ὅθεν καὶ πολυάγκιστρον). Πιθανῶς λοιπὸν ἐκλήθη τὸ δίκτυον *παραγωγόν*. Ὡς δὲ τὸ οὐσ. *ἀγωγός* καθ' ἀπλολογίαν ἐγένετο *ἀγός*.... θεωρῶ ὁμοίως πιθανὸν ὅτι ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *παραγωγός* οὐσιαστικοποιηθέντος προέκυψε φωνητικῶς **παραγός* καὶ εἶτα ἐσχηματίσθη ὑποκοριστικὸν *παραγάδιον*....».

Καὶ ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὕτη τοῦ φίλου συναδέλφου δὲν μὲ ἱκανοποίησεν ἐξ ἀρχῆς, διότι εἶναι ἀπίθανον ὅτι μία φράσις *κατὰ παραγωγήν*, ἀσυνήθης εἰς τὴν λαϊκὴν φρασεολογίαν, ἠδύνατο νὰ ληφθῆ ὡς βάσις διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ κοινοτάτου τούτου ἀλιευτικοῦ ὄργανου. Ἡ ἔκφρασις *κατὰ παραγωγήν* ἦτο στρατιωτικὸς ὄρος δηλῶν ὠρισμένον εἶδος παρατάξεως τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν μάχην, ἢ δὲ ὁμοιότης τῆς παρατάξεως ταύτης πρὸς τὴν τῶν ἀγκίστρων τοῦ παραγαδιοῦ, ἢ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ παρομοίαν μεταφοράν, εἶναι πολὺ ἀμφίβολος. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἀφετηρία διὰ τὴν λέξιν ἦτο τὸ οὐσιαστικὸν *παραγωγή*, θὰ ἐπερίμενε κανεὶς διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀλιευτικοῦ ὄργανου λέξιν σχηματισθεῖσαν ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ τούτου, οἷον *παραγωγικός* καὶ ὄχι τὸ ἐπίθετον *παραγωγόν* (δίκτυον), τοῦ ὁποίου αἱ γνωσταὶ σημασίαι εἶναι 1) ὁ παραπλανῶν, ἐξαπατῶν, 2) ὁ προσκαλῶν καὶ 3) ὁ ἐξ ἄλλου παραγόμενος, οὐδέποτε ὅμως ὁ κατὰ παραγωγήν παρατεταγμένος.

Διὰ τοῦτο ἐζήτησα ἄλλην ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως καὶ νομίζω ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρὸς κατανόησιν τῶν κατωτέρω πρέπει νὰ ληφθῇ πρῶτον ὑπ' ὄψιν ποία εἶναι ἡ κοινὴ μορφή τοῦ παραγαδιοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ναυτικὴν ζωὴν. Τὸ παραγάδι δὲν εἶναι δίκτυον, ἀλλὰ ἰδιόρρυθμον ἀλιευτικὸν ὄργανον, ἀποτελούμενον ἀπὸ σχοινίον λινὸν στερεὸν καὶ μακρόν, καλούμενον *μάννα*, κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου κρέμονται καθέτως, δίκην κροσσίων, μετάξιναι στερεαὶ κλωσταί, καλούμεναι *παράμαλλα*, ἐκάστη δὲ αὐτῶν καταλήγει εἰς μεσσηνέζαν καὶ ἄγκιστρον. Τὸ μῆκος τῶν κλωστῶν τούτων εἶναι ἴσον δι' ἓν ἕκαστον παραγάδι, ποικίλλει ὅμως ἀπὸ μιᾶς πιθαμῆς, μέχρι ἡμισείας ὀργυιᾶς ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ παραγαδιοῦ, ἂν δηλ. τοῦτο εἶναι *ἀφροπαραγάδο*, *μουγγροπαραγάδο* ἢ *σκυλλοπαραγάδο*. Ὁμοίως ποικίλλει κατὰ τὸ εἶδος τοῦ παραγαδιοῦ καὶ ἡ ἀπόστασις τῶν *παράμαλλων* ἀπ' ἀλλήλων¹. Ἐὰν μὲν ἡ ἀλιεῖα γίνεται εἰς βαθειὰ νερά, τὸ παραγάδι ρίπτεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ βυθίζεται εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης τὸ ἐν ἄκρον τῆς *μάννας* καὶ νὰ ἐπιπλέῃ τὸ ἕτερον². Ἄλλως ρίπτεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιπλέῃ ἡ *μάννα* ὀλόκληρος ὑποβασταζομένη ἀπὸ φελλούς. Ὄταν ἡ *μάννα* εἶναι τεταμένη ὀριζοντίως, τὰ κρεμάμενα ἀπὸ αὐτὴν *παράμαλλα* δίδουν τὴν ἐντύπωσιν κροσσίων, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν δηλοῖ (πβ. Σουΐδ. *κροσσός· ὁ μαλλός*).

Τὴν μορφήν ταύτην τοῦ παραγαδιοῦ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὑποβοηθούμεθα εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῆς λέξεως.

Πολὺ εὐχρηστον ἦτο κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ τὸν μεσαίωνα τὸ οὖσ. *paraгаυδης*, *paraгаύδης* καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν *paraгаυδιον* ἐκ τῶν Λατινικῶν οὖσ. *paragaudis*, *paragauda* καὶ τοῦ ἐπιθ. *paragaudius - a - um*, τὰ ὁποῖα ἐσήμαινον εἰς τὴν Λατινικὴν χρυσὴν ἢ μεταξίνην κροσσωτὴν συνήθως παρυφήν, κράσπεδον πολυτελοῦς ἐνδύματος (πβ. *auratae aut sericae paragaudae*, Cod. Just. 11, 8, 1), ἐντεῦθεν δὲ εἶδος ἐνδύματος πολυτελοῦς, κοσμουμένου μὲ παρυφᾶς ἢ κράσπεδα (πβ. *paragaudem triuncem*, Gallien. παρὰ Treb. Poll. Claud. 17, 6)³. Τὴν διπλὴν ταύτην σημασίαν διετήρησεν ἡ λέξις καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

¹ Βλέπε *E. Καλοκούβαρου*, Τὰ εἶδη τῶν παραγαδιῶν μας. Ἀλιευτ. Ἐπιθεώρ. τευχ. 16 σελ. 17 κέξ. καὶ *M. E. Ἐγκυκλοπαιδείαν* τόμ. 3 ὑπὸ τὸ ἄρθρον *ἀλιεῖα* σελ. 790γ καὶ 707^α.

² Ἡ μορφή καὶ ἡ χρῆσις τοῦ παραγαδιοῦ ὑπενθυμίζουν τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *πολύαγκιστρον* (πβ. Ἀριστ. Ζ. Ἰστ. 9,15 *ἀλίσκονται δὲ περὶ ἐνίους τόπους πολυαγκίστροις ἐν ροώδεσι καὶ βαθέσι τόποις*), τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κάτω Ἰταλίας λέγεται *παλάγγαστρον* (βλ. *G. Rohlf's, Etym. Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität* ὑπὸ τὸ λῆμμα *πολύαγκιστρον*).

³ Διὰ τὴν ὀνομασίαν ἐνδύματος ἐκ τινος χαρακτηριστικοῦ τοῦ γνωρίσματος κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ οὐσιαστικοποίησιν τοῦ ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ πβ. τὸ ἀρχαῖον *κροσσωτός* ἐκ τοῦ *κροσσωτός χιτών, μαλλωτός, περινήσον κ. ἄ.*

Εἰς πάπυρον Oxy. 1026, 12 τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἀπαντᾷ ἡ λ. παραγαύδιον ὡς εἶδος ἐνδύματος¹. Εἰς τὸν πάπυρον Cairo Masp. 6 II, 80 τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος τὸ ἐπίθ. παρακαυδωτός: μαφόρια γυναικεῖα παρακαυδωτά, ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τοῦ Preisigke «καλύμματα τῆς κεφαλῆς γυναικεῖα μὲ προσεραμμένα κρόσσια, χρησιμεύοντα διὰ νὰ δένωνται ἢ πρὸς διάκοσμον» καὶ εἰς ἕτερον πάπυρον Cairo Masp. 6 II, 83 τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος: στιχάρια παρακαυδωτά καθημέρινα πέντε. Ἐπίσης ἐν Sammelbuch 7033, 43. 44 (5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος) συναντῶμεν τὸν τύπον παρακαυδωτὸν² καὶ κατὰ μετάθεσιν παρακαυτωδόν.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ἀπαντᾷ ἡ γλῶσσα παραγωγᾶς χιτῶν παρὰ Πάρθοις, ὅπου ὀρθῶς ὁ Scaliger πρῶτος ἀνέγνωσε παραγῶδας³.

Εἰς τὸν Ἰωάννην Λυδόν, Περί ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας (ἔκδ. R. Wuensch) 1, 17 ἀναγινώσκομεν: ἐπίσημα δὲ τοῖς πατράσιν — ἦτοι πατρικίοις — ἦν δίπλακες μὲν ἦτοι χλαμύδες.... καὶ παραγαῦνδαι (κώδ. παραγῶδαι) χιτῶνες λογχωτοί, ἀκροπόρφυροι, λευκοὶ διόλου, περιχερίδας ἔχοντες: μάνικας αὐτὰς ἐκεῖνοι λέγουσι. τοὺς δὲ τοιούτους χιτῶνας παραγαύδας τὸ πλῆθος οἶδεν ὀνομάζειν ἀρχαῖος ὅμως χιτῶν ὁ παραγαύδης, Πέρσαις καὶ Σανρομάταις ἐπίσημος, ὡς Διογενιανῶ τῷ λεξογράφῳ εἴρηται. Αὐτόθι 2, 4 ἐχρῆτο δὲ στολῆ ἐπ' εἰρήνης, οἷα ποντίφεξ — ἀντὶ τοῦ ἀρχιερεὺς γεφυραῖος — πορφυρᾶ ποδήρει ἱερατικῆ χρυσῶ λελογχωμένη, ἀμφιβλήματι δὲ ὁμοίως πορφυρῶ, εἰς χρυσοῦς αὐλάκας τελευτῶντι.... ἐν δὲ ταῖς εὐωχίαις λιμβοῖς.... καὶ παραγαύδαις (κώδ. παραγῶδαις) αὐριγάμμοις ἀντὶ τοῦ χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκίοις ἀναλελογχωμένοις⁴, ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς πόδας ὄσας καὶ τελευτῆς τοῦ ἐσθήματος ἐξ ἑκατέρων τῶν πλαγίων εἰς γάμμα⁵ στοι-

¹ Fr. Preisigke, Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden.

² Ἡ ἀπόδοσις τοῦ γ διὰ τοῦ κ δὲν εἶναι σπανία εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς παπύρους πβ. ἔκραφε, ἀρκυρίον, ἠκοράκαμεν κνώσσεσθε κ. ἄ. ἐν E. Mayser, Grammatik der griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit σελ. 170.

³ Ὁ ἐκδότης τοῦ Ἡσυχίου M. Schmidt βασιζόμενος εἰς τὸ παρὰ Διογενιανῶ παραγαύδας ἀρχαῖος χιτῶν Πέρσαις καὶ Σανρομάταις ἐπίσημος ἐρωτᾷ μήπως καὶ ἡ ἕτερα παρ' Ἡσυχίῳ ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς πρώτης ἀπαντῶσα γλῶσσα παραγάγας εἶδος μέτρον Περσικοῦ πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς παραγαύδας εἶδος ἱματίου Περσικοῦ. Ἀλλ' ἐδῶ πλέον εἶναι ὀφθαλμοφανές ὅτι πρόκειται τὸ παραΣάγγας, ὡς ὀρθῶς διώρθωσεν ἤδη ὁ Μουσοῦρος.

⁴ Ἡ σημασία τοῦ ρ. ἀναλογχόω καὶ λογχόω εἶναι κοσμῶ μὲ λογχίδια: πβ. Ἰω. Λαυρ. Περί Ρωμ. 98 χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκοῖς ἀναλελογχωμένοις.... στολῆ χρυσῶ λελογχωμένη.

⁵ Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λ. γάμμα ἐνταῦθα βλέπε τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου πρὸς ἐρμηνείαν τῆς λέξεως: γάμμα, γαμμάτιον, Figura literae gamma, qua ubique distinguitur et exornatur sticharium, Tunica Antistitis, ita ut quatuor invicem fere connexae, quadrum exhibeant, in cuius medio crux effingitur: unde cum ejusmodi crucibus ut et gammis passim inspergatur, πολυσταύριον etiam appellatur.

χειῖον διαζωγραφοῦσι χρυσῶ τὸν χιτῶνα. Αὐτόθι 2, 13 τοιαύτη μὲν ἢ γλαμύς· παραγαύδης δέ, χιτῶν καταπόρφυρος, καὶ ζωστήρ ἐκ φοινικοῦ δέρματος, ἐφ' ἑαυτὸν μὲν ἀνακεκολλημένος, ἐξ ἄκρων δὲ πλευρῶν εἰς λεπτήν καταρραφήν ἐσπουδασμένος.

Παρὰ τὸ παραγαύδης – παραγώδης ἀπαντᾷ τὸ ὑποκοριστικὸν παραγαύδιον τὸ ὁποῖον συνητήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω εἰς πάπυρον τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι συνηθέστατον ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας εἰς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς.

Εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, Ἔκθεσις βασιλ. τάξ. (Βόνν.) 1, 142, 21 ἀναφέρεται ἡ λέξις ὑπὸ τὴν σημασίαν ἐπισήμου στολῆς τῶν ὀστιάριων: οἱ δὲ ὀστιάριοι φοροῦσι τὰ παραγάβδια¹ αὐτῶν, βαστάζοντες καὶ τὰ βεργία αὐτῶν, καὶ εἰς τὸν Ι. Μαλάλαν, Χρονογρ. (Βόνν.) 413, 15 φορέσας γλαμύδα.... καὶ στιχάριον δὲ ἄσπρον παραγαύδιον, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία² βασιλικά.

Εἰς τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν (Βόνν.) 614, 2 φορέσας.... καὶ στιχάριον ἄσπρον παραγαῦδιν, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία βασιλικά. Ποία εἶναι ἡ σημασία τοῦ παραγαύδιον ὡς ἐπιθ. προσδιορισμοῦ τοῦ στιχαρίου διδασκόμεθα, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μορφήν τοῦ στιχαρίου τῶν κληρικῶν. Κύριον γνῶρισμα τοῦ ἱερατικοῦ τούτου ἐνδύματος ἦσαν αἱ ταινίαι, οἱ ὁποῖαι ἐκρέμοντο δίκην κρασπέδου ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐτοῦ. Ἴδου τὶ λέγεται περὶ τοῦ στιχαρίου εἰς τὸ οἰκεῖον ἄρθρον τῆς Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαιδείας «Κατὰ τὴν δαλματικὴν ἢ τὸν δαλματικὸν χιτῶνα κατασκευαζόμενα μετέπειτα τὰ στιχάρια, μάλιστα δὲ τὰ ὑπὸ τῶν διακόνων χρησιμοποιούμενα, ἔφερον ταινίας ἀπαιωρουμένας εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν χειρῶν καὶ κατὰ τῶν ἑκατέρων πλαγίαν ραφήν, αἵτινες, διακοσμητικὸν καθαρῶς χαρακτῆρα φέρουσαι, ἐξηγήθησαν ἔπειτα ἀλληγορικῶς ὡς σημαίνουσαι τὰ δεσμὰ τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς Αὐτοῦ ἐκρεῦσαν αἷμα».

Ἡ περιγραφή αὕτη τῶν ἐξ ἑκατέρας πλαγίας ραφῆς τοῦ στιχαρίου ἀπαιωρουμένων διακοσμητικῶν ταινιῶν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως καταρραφή (=κρόσσια) εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἰω. Λυδοῦ 2,13 παραγαύδης δέ, χιτῶν καταπόρφυρος.... ἐξ ἄκρων τῶν πλευ-

¹ Ὁ ἐκδότης τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου I. I. Reiskius 2, 228 ἐρμηνεύει τὴν λ. ὡς ἐξῆς: τὰ παραγάβδια vel παραγάνδια graeci enim novi β et υ ut f pronunciant. Paragaudae sunt vestes sericae auro intertextae opere phrygico vel barbaricario, quarum orae et manicae revolutae (*die Aufschläge*) sunt de panno aureo et aureis filis intertexto.

² Ἡ σημασία τῆς λ. πλουμία εἶναι κεντητὰ κοσμήματα ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος. Πβ. Προκόπ. Περὶ κτισμ. (ἔκδ. I. Haury) 3, 1 χιτῶν ἐκ μετάξης ἐγκαλλωπίσασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὀραϊσμένος, ἃ δὴ νενομίκασι πλουμία (κώδ. πλούμια, J. Haury πλούμια) καλεῖν..., καὶ Θεοφάν. Χρονογρ. (Βόνν.) 160, 2 καὶ στιχάριον ἄσπρον ἔχον πλουμία χρυσᾶ.

ρῶν εἰς λεπτὴν καταρραφὴν ἐσπουδασμένος, καθὼς καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου 2, 4 τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως παραγαύδαις αὐριγάμοις, ἀντὶ τοῦ χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκίοις ἀναλελογχωμένοις, ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς πόδας ὄας καὶ τελευτῆς τοῦ ἐσθήματος ἐξ ἐκατέρων τῶν πλαγίων... καὶ δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν παραγαυδίων ἦσαν τὰ χρυσᾶ ἢ μετάξινα κρόσσια, τὰ ὅποια ἐκόσμουσαν τὰς ὄας ἢ τὰς ραφὰς ἐπισήμων πολυτελῶν ἐνδυμάτων καὶ ἱερατικῶν ἀμφίων, ὅπως κοσμοῦν μέχρι σήμερον λ.χ. τὰ ἐπιτραχήλια τῶν ἱερέων¹.

Ὁ Δουκάγγιος ἔχων πρὸ αὐτοῦ παλαιότεραν γλῶσσαν: *σαγήνην, δίκτυον, παγίδην, παραγάδην, ἐργαλεῖον ἀλιευτικόν*, ἐξέλαβε τὸ παραγάδην τοῦτο ὡς αἰτιατικὴν ἀρσενικοῦ καὶ πιθανῶς ἐντεῦθεν ἐπλασε λῆμμα ἀρσενικὸν παραγάδης, τὸ ὅποιον δὲν μαρτυρεῖται ἄλλοθεν. Πραγματεύεται δὲ τὸ παραγάδης τοῦτο καὶ τὸ παραγαύδης τῶν μεσαιωνικῶν κειμένων ὑφ' ἐν λῆμμα, θεωρῶν τὸ μὲν πρῶτον ὡς δίκτυον, τὸ δὲ δεύτερον ὡς δικτυωτὸν ἐνδυμα: «*παραγαῦδης vestis genus, vel vestis ornamentum, Phrygium, etc. De qua voce in Gloss. med. Latin. forte quod esset quidpiam reticulatum, nisi rete ita appellatum fuerit ab ejusmodi vestibus reticulatis.*

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ σημασία τοῦ παραγαύδης καὶ παραγαύδιον ἦτο ὁ χρυσοῦτος συνήθως κράσπεδον ἔχων, τοῦτο δὲ μᾶς ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς διατὶ τὸ ἀλιευτικὸν παραγάδι ὠνομάσθη οὕτως. Ὅτι διὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὰ χρυσοῦτὰ ἐξαρτήματα ὠνομάσθη οὕτω τὸ παραγάδι ἐνισχύεται, καθὼς εἵπομεν, καὶ ἀπὸ τὸ σημερινὸν ὄνομα τῶν ἐκ τῆς μάγνας κρεμαμένων ἀγκιστροφόρων μεταξίνων κλωστῶν, τὰ παράμαλλα, λέξεως συνωνύμου τοῦ κρόσσια (πβ. Σουίδ. κροσσός· ὁ μαλλός). Ἡ ὠνομασία αὕτη ἐγίνε ἐνωρὶς κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅταν ἀκόμη

¹ Ἡ συνήθεια τῆς διὰ χρυσοῦτων διακοσμῆσεως πολυτελῶν ἐνδυμάτων, ἀκόμη καὶ ἀσπίδων, εἶναι πολὺ παλαιά. Πβ. Ἰλ. Β 446 μετὰ δὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη, | αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον, ἀγήραον, ἀθανάτην τε | τῆς ἐκατὸν θύσανοι παγχρύσοι ἠερέθονται, | πάντες ἐϋπλεκέες, Ἡσιόδ. Ἀσπ. 225 θύσανοι δὲ κατηροῦντο φαινοί, (ὅπου ὁ Σχολιαστὴς ἐπεξηγεῖ: ἐνταῦθα δὲ θύσανοι οἱ χρυσοῦτοι. πβ. Πολυδ. Ὄνομ. 7, 64 θύσανοι δὲ οἱ λεγόμενοι κροσσοί, ὅθεν καὶ θυσανωτὰ παρὰ Ξενοφῶντι καὶ Ἡσύχ. θύσανοι κροσσοί), Ἡρόδ. 2,81 κητῶνας θυσανωτούς, Ἀριστοφ. Σφῆκ. 475 ξυνῶν Βρασίδα καὶ φορῶν κράσπεδα (ὅπου ὁ Σχολιαστὴς ἐρμηνεύει: κράσπεδα ὅ ἐστι τοὺς κροσσούς), Ἀθήν. 4, 159d πορφυρίδα ἠμφισμένον ἔχουσαν χρυσᾶ κράσπεδα (πβ. Ἡσύχ. κράσπεδα τὰ ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου κεκλωσμένα ράμματα καὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ), Ψαλμ. 44, 13 κροσσωτοῖς χρυσοῖς, Εὐσταθ. Πονημ. 240, 1 εἰς κροσσωτούς ἀπολήγον περιβλέπτους, Κλήμ. Ἀλ. Παιδ. 2,10, § 110 κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη (πβ. Ἀνών. Κατ. ἐν Ψαλτ. 1, 839, 17 κροσσωτοὶ δὲ λέγονται οἱ ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τοῦ ὑφάσματος περιτεύοντες στήμονες, Ἡσύχ. καὶ γὰρ κροσσούς ἄχρι νῦν τὰ κατώτατα τῶν ἱματίων), Πολυδ. Ὄνομ. 7,52 τὰ δὲ περίνησα πρόκροσσόν ἐστι περίβλημα, ἔχον τὰ νήματα ἐξηρητημένα καὶ Σχολ. Καλλιμ. (Ἀρτεμ. 12) λέγειν... οἱ κροσσοί, οὓς ὁ Ὅμηρος θυσάνους καλεῖ.

αἱ λέξεις αὗται ἐχρησιμοποιοῦντο μὲ τὰς σημασίας ὑπὸ τὰς ὁποίας τὰς συναντῶμεν εἰς τὰ μεσαιωνικά κείμενα. Βραδύτερον, ὅταν τὸ Γένος μας ὑποδουλωθὲν ἐστερήθη τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς αἴγλης καὶ ἐπισημότητος, ἐλησμονήθη καὶ ἡ λέξις ἢ δηλοῦσα τὸ χρυσοῦν κράσπεδον, παρέμεινε ὅμως τὸ παραγάδι, τὸ ὁποῖον ὁ κατακτητὴς δὲν ἀφήρεσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνοσ ἀλιέως.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν φωνητικὴν μορφήν τῆς λ. παραγάδι, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ παράδοσις τῶν παλαιότερων τύπων, τοὺς ὁποίους ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, δὲν εἶναι πλήρης, ὅτι δηλ. ἡ λέξις παρεδόθη μὲν γραπτῶς ὑπὸ τοὺς τύπους παραγαύδης— παραγώδης— παραγαύδιον, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐφέρετο εἰς τὴν λογίαν γραπτὴν γλῶσσαν καὶ μὲ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν ἐπίσημον ὀρολογίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀριστοκρατίας, ὅχι ὅμως καὶ μὲ τοὺς τύπους καὶ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κατωτέρων λαϊκῶν στρωμάτων. Ὅτι δὲ καὶ ὁ σημερινὸς τύπος τῆς λέξεως καὶ ἡ σημερινή της σημασία εἶναι ἀρκετὰ παλαιὰ πιστοῦται ἀπὸ τὴν μεγάλην ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ λέξις παραγάδι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τὸ φαινόμενον ἐξάλλου τῆς ἀποβολῆς τοῦ ν τῆς διφθόγγου αυ (καὶ συχνότερον τῆς διφθόγγου ευ) πρὸ συμφώνου καθὼς καὶ πρὸ φωνήεντος μαρτυρεῖται συχνὰ ἤδη κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς καὶ πρωῖμους Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπὶ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων εἰς λέξεις Λατινικῆς προελεύσεως ἀλλὰ καὶ καθαρῶς Ἑλληνικὰς, παύει δὲ νὰ ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ὄψιμον μεσαιωνά. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα: Κλάδου (= Κλαύδου) Ry1. II, 27, 26 (29 μ. X.), Φλαῖφ (= Φλαυίφ) Stud. Pal. XX, 103, 1 (381 μ. X.), Ἀγούστων (= Αὐγούστων) Goodsp. 12, col. 1, 11 (340 μ. X.), Ἀγούστου 15, 5 (362 μ. X.), (πβ. λατ. *Agustus* καὶ νεοελλ. Ἀγουστος), ἀπολάοντας (= ἀπολαύοντας) Lond. 1912 V, 94 (41 μ. X.), θησαροῦ (= θησαυροῦ) αὐτ. III (σ. 172) 920, 15 (176 μ. X.), πάσω (= παύσω) P. G. M. II 9, 12 (4^{ος}—5^{ος} αἰ. μ. X.), νάλων (= ναύλων) RKF 168, 2 (5^{ος} αἰ. μ. X.), ἐματὸν Grenfell I 45, 7 (19 π. X.), τὰτ (= ταῦτ) Lond. III (σ. 258) 991, 22 (6^{ος} αἰ. μ. X.), τοῖς ἀτοῖς Tebt. I 121, 92 (94 ἢ 61 π. X.), ἀτὸς Schwyzer Vulg. 258¹ καὶ νεοελλ. ἀτός, Ἀξάνων (= Αὐξάνων) Sterrelt I 513, πάλα (= παῦλα) Wessely, Proleg. D 98, ὑπόκαστραν (= ὑπόκαυστραν) Abhandl. Berl. Ak. 1865, 120 κέξ. Πλείονα ἀρχαῖα παραδείγματα βλέπε ἐν *K. Dieterich*, Untersuchungen σελ. 78 κέξ. Πβ. καὶ τὰ νεοελληνικὰ ἰδιωματικὰ

¹ Πβ. *E. Mayser*, Grammatik der gr. Papyri aus der Ptolemäerzeit σελ. 114 κέξ., *E. Schwyzer*, Perg. § 16, 1 σημ. 1, τοῦ αὐτοῦ, Griech. Grammatik I σελ. 198, *K. Dieterich*, Untersuchungen σελ. 78 κέξ., *G. N. Hatzidakis*, Einleitung σελ. 15, *G. Meyer*, Griechische grammatik² § 121, *S. G. Kapsomenakis*, Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit σελ. 11 σημ. 1.

κλαυθμός (= κλαυθμός) Κύπρ., μάρσα (= μαύρεσσα) Πόντ., τραλίζω (= τραυλίζω) Κρήτ., κ. ἄ. αὐτόθι σελ. 279.

Κατὰ ταῦτα δικαιούμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι, ὅπως τόσαι λέξεις εἶχον ἀποβάλλει ἐνιαχοῦ εἰς τὴν ζωντανὴν λαϊκὴν γλῶσσαν τὸ *υ* τῆς διφθόγγου *αυ* πρὶν καταστῆ σύμφωνον *β*, ἐγράφοντο ὅμως πάντοτε μὲ *υ* εἰς τὴν λογίαν γραπτὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ ἡ λέξις *παραγαύδιον* ἀπέβαλε μὲν ἐνωρὶς τὸ *υ* εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ γράφεται μὲ τὸν ἀκέραιον τύπον του ὑπὸ τῶν λογίων, ἐπηρεαζομένων πιθανῶς καὶ ἀπὸ τὸν λατινικὸν τύπον *paragaudium*, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐγνώριζον.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ